

БАҒРИКЕНГЛИК - ЎЗБЕКИСТОН ЖАМИЯТИ БАҒҚАРОРЛИГИНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИДИР

Боймирзаева Моҳира Шавкатжоновна

Ўзбекистон Республикаси Қуролли кучлар Академияси доценти

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистон жамияти этник, тил ва диний жиҳатдан маданий хилма-хиллик билан ажралиб туради. Ўзбекистон жамияти ҳудудида яшовчи этник гуруҳлар бирлашиб, ўзларини Ўзбекистонликлар сифатида кўрсатадилар.

***Калит сўзлар:** Ўзбекистон, тил, дин, бағрикенглик, фалсафий қарашлар, қадрият.*

ABSTRACT

In the article, the society of Uzbekistan is characterized by ethnic, linguistic, religious and cultural diversity. Ethnic groups living on the territory of Uzbek society unite and position themselves as Uzbeks.

***Key words:** Uzbekistan, language, religion, tolerance, philosophical views, values.*

КИРИШ

Кўп маданиятли дунё шаклланишининг замонавий шароитида биз инсониятнинг космик ва табиий ҳодиса сифатидаги қадриятининг чуқур асосларини, бошқа, бошқа маданият ва шахсга ҳурмат ва қадрли муносабат ҳақиқатини тушунишга яқинлашмоқдамиз. Бағрикенглик маданиятлараро мулоқотнинг зарурий жиҳати ҳисобланади. Бу нафақат ўз маданиятида, балки бошқа маданиятда ҳам асосий нарсани тушуниш, бошқа, бировнинг эътиқодида қадрият тамойилларини кўриш қобилияти, шунингдек, маънавий ва ахлоқий қадриятларга зид бўлмаган мафкуравий асосларни ажратиш олиш қобилиятидир. Бағрикенгликни маданий-фалсафий ўрганишга мурожаат қилиш чуқур цивилизациявий сабабларга эга, чунки у нафақат инсониятни ноёб космик ҳодиса сифатида, балки чуқур гуманистик ва ахлоқий-маънавий мотивларни акс эттирувчи маданий ҳодиса сифатида ҳам сақлаб қолиш учун муҳимдир.

Ўзбекистон жамияти этник, тил ва диний жиҳатдан маданий хилма-хиллик билан ажралиб туради. Ўзбекистон жамияти ҳудудида яшовчи этник гуруҳлар бирлашиб, ўзларини Ўзбекистонликлар сифатида кўрсатадилар. Бир томондан, бунинг объектив сабаблари бор. Биринчидан, бу барқарорликка қаратилган

тарихий шаклланган ижтимоий воқелиқдир. Мамлакатимизда миллатлараро барқарор муносабатларни сақлаш ва ривожлантиришда узвийлик мавжуд. Шунингдек, бугунги кунда яхлит мустақил давлат барпо этиш, давлат чегарасини сақлаш, савдо-иқтисодий алоқаларни, халқаро алоқаларни ривожлантириш ва кенгайтириш, йирик ва ўрта бизнеснинг иқтисодий фаолиятини ривожлантириш учун шарт-шароитларни шакллантириш, кичик бизнесни жонлантириш учун шарт-шароит яратиш буларнинг барчаси миллатлараро муносабатларнинг хавфсиз ва тинч яшаши ва ривожланиши, давлатнинг сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий мустақиллигини мустаҳкамлаш учун шароит яратади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Ўзбекистонда бу борада анча самарали ишлар амалга оширилган. Чунончи, 1998 йил 1 майда Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонунининг янги таҳрирдаги кўриниши қабул қилинди. Қонунда Ўзбекистон Республикасида дин ва диний ташкилотлар давлатдан ажратилганлиги кўрсатилган. Бу дегани давлат диний масалалар билан шуғулланмайди, диний ташкилот ва диний бошқарма ишларига аралашмайди. Дин ва диний ташкилотлар ҳам давлат ишларига аралашмаслиги лозим. Лекин диний ташкилотлар жамоат ишларида иштирок этиш ҳуқуқига эгалар¹. Қонуннинг 9-моддасида кўрсатилишича, диний ташкилотларнинг марказий бошқарув органлари руҳонийларни ва ўзларига зарур бўлган диний ходимларни тайёрлаш учун диний ўқув юртлари тузишга ҳақли. Диний ўқув юртлари Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида рўйхатдан ўтказилиб, тегишли лицензия олганидан кейин фаолият кўрсатиш ҳуқуқига эга бўлади². Олий ва ўрта диний ўқув юртларида таълим олиш учун фуқаролар Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонунига мувофиқ умумий мажбурий ўрта таълим олганидан кейин қабул қилинади. Диний таълим берувчилар махсус диний маълумоти бор кишилар бўлиб, болаларни ўқитиш учун диний бошқарманинг ёки марказнинг рухсатномасига эга бўлиши керак. Хусусий диний таълим беришга йўл қўйилмайди. Бу қонун-қоидаларни бузганлар қонун олдида жавобгардирлар.

Ҳозирги даврга келиб Ўзбекистон жамиятида этник гуруҳларнинг ўзига хос ва ўзига мос маданиятини сақлаш, тилларни асраб-авайлаш ва ривожлантириш учун шароитлар яратилди. Шу муносабат билан олиб

¹ <http://lex.uz/docs/65108> 618-I-сон 01.05.1998. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги қонун, 5-модда.

² <http://lex.uz/docs/65108> 618-I-сон 01.05.1998. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги қонун, 5-модда.

борилаётган маданий сиёсат маданий-этник марказлар, мактаблар, турли маданият ташкилотларини ташкил этишни назарда тутди. АҚШнинг нуфузли “The Washington Times” газетасида эълон қилинган Л.Тод Вуднинг “Ўзбекистон диний бағрикенглик қарор топган юрт” мақоласида эътироф этилишича, “Ислоннинг асл моҳиятини, уни араблар ёки радикаллар билан боғламасдан, чуқур тушуниш учун, албатта, сайёҳ сифатида ушбу заминга бориш керак. Шундан бир неча юз чақирим нарида - Афғонистонда бўлаётган уруш бир неча ўн йиллардан бери одамларнинг тинқасини қуритаётган бўлса, Ўзбекистонда христианлар, яҳудийлар ва мусулмонлар Самарқанд шаҳридаги ҳазрати Дониёр мақбараси муқаддас қадамжосида биргаликда дуо ўқишади, зиёрат қилишади”³.

Ўзбекистон жамиятида бағрикенглик стратегияси шакллантирилмоқда, у сўнгги йилларда ижтимоий маданият ва муносабатларнинг сифат мезони, когнитив идеал, амалий, экзистенциал мотив ва ҳаракат йўриқномаси, шунингдек, цивилизация динамикасининг энг муҳим белгисига айланди.

Ўзбекистон жамиятининг ижтимоий-сиёсий ва маданий тузилишининг ўзига хос хусусияти шундаки, этник гуруҳларнинг бўлиниши уларнинг ҳудудий бўлиниши билан боғлиқ эмас. Шу нуқтаи назардан, цивилизациялар ўртасидаги фарқ диннинг тарихи, анъанаси, менталитетига бориб тақалишини эслаймиз. Бу фарқлар зўравонликка олиб келиши шарт эмас. Турли цивилизацияларда фалсафий қарашлар, фундаментал қадриятлар, ижтимоий муносабатлар, урф-одатлар ва ҳаётга умумий қарашлар сезиларли даражада фарқланади. Дунёнинг аксарият мамлакатларида диннинг қайта туғилиши бу маданий фарқларни кучайтирмоқда. С.Хантингтон цивилизациялар тўқнашувига сабаб бўладиган бир қанча омилларни белгилайди, улар орасида маданият, ахлоқ, қадрият соҳасидаги тафовутлар мавжуд. Ўзбекистон халқларининг маданий ва цивилизациявий бўлиниши этник ва бошқа низоларга олиб келмайди. Асосий этник гуруҳлар ўртасидаги "цивилизациявий" бўлиниш экстремал ва инқирозли шаклларни олмайди. Ўзбекистон жамиятида сиёсий, иқтисодий, маданий муносабатларнинг ривожланишига унинг "биполяр тузилиши" таъсир кўрсатади.

Асосий сиёсий стратегиялар, турли даражадаги ва миқёсдаги мумкин бўлган тўқнашувлар, шунингдек, этник гуруҳлар ўртасидаги рақобат республикада яшовчи икки асосий этник гуруҳ ўртасидаги муносабатлар ва ўзаро муносабатлар сиёсатида боғлиқ. Маданият ва тил соҳасидаги вазият "глобал" ўзгаришларга, қарама-қаршиликларга ва ижтимоий кескинликларга

³ Интернет манба. <http://dkm.gov.uz/uz/manaviat-va-bagrikenglik-kelazagimiz-va-takdirimiz-vazifasi>

тобе эмас. Ўзбек тилининг ишлаши Ўзбекистон жамияти ҳаётининг барча асосий соҳаларида ҳали ҳам қўллаб-қувватланади. Бу миллий-маданий сиёсат Ўзбекистон жамиятида барқарорликни таъминлаш сифатида қўрилмоқда. Ушбу сиёсатни амалга ошириш ва унинг жамият онгида акс этишида давлатнинг ўзи, қабул қилаётган қонунчилик қарорлари, амалий чора-тадбирлари, асосий ижтимоий соҳа ва институтлардаги ислохотлар муҳим рол ўйнайди.

Бағрикенглик – Ўзбекистон Республикасидаги миллатлараро барқарорликнинг сиёсий-мафкуравий, ижтимоий-маданий, маънавий-аксиологик изоҳидир. Бағрикенглик элементлари Ўзбекистон жамиятидаги миллатлараро, маданий, ижтимоий-сиёсий муносабатларга хосдир. Бироқ бағрикенглик ҳар доим ҳам республикадаги миллатлараро барқарорликнинг якуний ёки асосий сабаби сифатида қабул қилинавермайди ва талқин этилмайди. Давлат ва жамиятдаги бағрикенглик меъёрларини “қисман”, маҳаллий институционаллаштириш ва умумлаштириш, ижтимоий тузилмаларнинг ўзгариши, демографик динамика, маданий глобаллашув, анъаналарни ўртачалаштириш ва тенглаштиришга кадриятлар йўналишининг ўзгариши, коммуникатив муҳитнинг глобаллашуви, ахборот оқимлари, ижтимоий ва маданий кадриятлар Ўзбекистон жамиятида бағрикенглик тамойилларини тушунтириш ва ривожлантиришга таъсир қилади. Замонавий Ўзбекистонда миллатлараро бағрикенгликнинг асосий сабаби ва номувофиқ этник гуруҳларни маданий ва тилда ассимиляция қилиш бўйича қатъий сиёсатнинг йўқлиги сифатида асосий этник гуруҳлар ўртасида ўзига хос ижтимоий шартноманинг сўзсиз келишуви мавжудлигини қайд этиш мумкин. Бу ижтимоий бутунлик таркибидаги анъаналар, этник кадриятларнинг асосий ижтимоий ва маданий функцияларини белгилайди.

Ўзбекистон жамияти ривожланишининг ҳозирги босқичидаги Ўзбекистон тажрибаси кўп миллатли жамият ҳаётининг ўзаро боғлиқлигини тушунишда алоҳида ҳолатлар ва баҳолар билан тавсифланади. Жамиятда кенг тарқалган ижтимоий ҳаётнинг кўп жиҳатдан диний соҳадан ташқарида бўлган мақсадлари ва шакллари этник ва конфессиявий гуруҳлар ўртасидаги мулоқотнинг чуқурлашишига олиб келади. Ўзбекистон жамиятида кўп жиҳатдан "умумий", яхлит ижтимоий тажриба, жамиятнинг кадриятлари ва умидлари, маданий эҳтиёжлар, хавфсизлик талаблари, модернизация ва трансформация эҳтиёжлари устуворлиги мавжуд. Ижтимоий муносабатлар ва ўзаро муносабатларнинг янги сифатини шакллантириш қисман ижтимоий ва этник фарқларни бартараф этиш орқали содир бўлади. Чунки, айнан “Бағрикенглик – ўзгаларнинг дунёқараши, диний эътиқоди, миллий ва этник хусусиятлари, анъана-маросимларига ҳурмат-

эҳтиромда бўлиш, муомала-муносабатида камситиш ва таҳқирлашларга йўл қўймаслик, инсонийликни ҳамма нарсадан устун ҳисоблаб, уларга риоя этишни англатади”⁴.

Толерантлик маҳаллий аҳолининг бошқа миллат ва дин вакилларига хайрихоҳлиги, уларни таъқиб этмаслигидан далолатдир. Умумий бағрикенглик цивилизациялашган жамият ҳодисасидир. Маълумки, бундай фазилат бир кунда юзага келмайди. Бу халқ онги, урф-одатлари, маънавий бойлиги етуклигининг ёрқин ифодасидир. Шу нуқтаи назардан қараганда, Ўзбекистонда жамоатчилик билан алоқалар маълум даражада янги босқичга кўтарилганини кўрамыз.

Мамлакатимизда миллатлараро тинчлик тантанаси давлатимиз асоси бўлган ўзбек халқининг сиёсий маданияти юксаклигидан далолатдир. Бизга маълумки, бағрикенглик катта қадрият. Бу мустақиллик туфайли эришилган муҳим ютуқ, десак муболаға бўлмайди. Ўзбекистон Марказий Осиёда миллатлараро тинчликни сақлаган ва бўлинишнинг олдини олган ягона давлатдир. Бугун бепоён Ўзбекистон заминида ёшларга бир қанча тилларда таълим берадиган мактаблар фаолият кўрсатмоқда. Маълумки, бундай таълим муассасаларининг барча харажатларини ҳукуматимиз ўз зиммасига олади. Бундан мамлакатда бошқа миллат вакиллари учун яратилган шарт-шароитларга баҳо бериш мумкин. Яна шуни айтиш керакки, бундай мактаблар бошқа миллат ёшларининг ўзбек тилини ўрганишига ҳам асос бўлмоқда. Бундан ташқари, мамлакатда турли тилда радио дастурлари эфирга узатилаётгани маълум. Бу катта ютуқ, дейишимиз мумкин.

Ўзбекистонда этник озчиликларнинг эҳтиёжларини қондириш, миллатлараро муносабатларда тотувликни ўрнатиш учун энг яхши шарт-шароит яратилган. Таъқидлаш жоизки, барча халқларнинг фуқаролик, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича қўрилаётган чора-тадбирлар халқаро стандартларга жавоб беради ва бошқа давлатлар учун ҳам намуна бўла олади. Шу билан бирга, Ўзбекистонда олиб борилаётган ички сиёсатнинг яна бир афзаллиги фуқароларни турли динларга бағрикенглик руҳида тарбиялашдир. Мамлакатимизнинг турли ҳудудларида кейинги йилларда вужудга келган турли диний муассасаларнинг (масжидлар, православ черковлари, католик черковлари, ибодатхоналари ва бошқалар) жонланиши давлат томонидан жамиятнинг баркамол ривожланиши учун қулай шарт-шароитлар яратилганидан далолат беради. Ўзбекистондаги ижтимоий-

⁴ Маънавият. Асосий тушунчалар изоҳли луғати. - Тошкент: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт – матбаа ижодий уйи. 2009 йил. 68-бет.

сиёсий вазият таҳлил қилинса, бу заминда ҳеч бир миллатга ксенофобик муносабат йўқлигини дарҳол кўрсатади. Совет Иттифоқи томонидан ўзбек халқи очлик ва репрессиялардан жуда кўп азоб чекди. Лекин биз СССРнинг ҳуқуқий вориси Россияга нисбатан нафрат кўрсатмадик. Бошқа мамлакатларда эса бунинг акси. Ҳатто Россия бугун ҳам Кавказ ва Марказий Осиёдаги айрим халқларга нисбатан салбий муносабатдан қутула олмаяпти. Ҳатто цивилизация чўққисига чиққан Францияда ҳам ислом динига қарама-қарши қарашлар мавжуд ва у катта муаммога айланиб бораётгани ҳеч кимга сир эмас. Шуларни ҳисобга олиб, юртимиздаги бағрикенг жамиятнинг маъно-мазмунини англай бошлайсиз. Шуларни ҳисобга олиб, юртимиздаги бағрикенг жамиятнинг маъно-мазмунини англай бошлайсиз.

Келажакда бағрикенглик халқимизнинг кундалик турмушида одат ва анъанага айланиши керак. Толерант жамият орқали миллий ўзликимизни йўқ қилмаслигимиз кераклигини ҳам таъкидлашимиз керак. Аксинча, бағрикенг жамиятдан фойдаланиб, тил ва миллий устунликка эришиш йўллари кўриб чиқишимиз керак. Шу билан бирга, Президентимизни тил сиёсатини қўллаб-қувватлашимиз, ўзбек тилини ривожлантиришга ҳисса қўшишимиз керак. Зеро, ўзбек маданияти жаҳон цивилизациясининг устунларидан биридир. Келажакда маданиятимиз инсоният цивилизацияси озукасига айланиши керак. Ижтимоий тотувлик давлатнинг барқарор ривожланишининг кафолати эканлигини тўғри тушунамиз керак. Жамият бу жараёнда эркин танлов орқали иштирок этиши муҳим ҳисобланади. Ижтимоий тотувлик йўлида миллатлараро ва конфессиялараро муносабатлар соҳасидаги йўналишларни белгилашда давлат ва фуқаролик жамияти институтларининг ҳамкорликда ишлаши муҳим аҳамиятга эга.

Кўриб турганимиздек, ижтимоий тотувлик муҳим сиёсий-мафкуравий кадриятга айланди. У миллий манфаатларимиздан чуқур илдиз отиб, жамиятнинг самарали иқтисодий ва сиёсий ривожланишининг асосий шarti бўлиб, унинг қиёфасини белгилайди. Шу маънода ижтимоий тотувлик тамойили “ижтимоий тотувлик ва сиёсий барқарорликни” таъминлашда давлат ва фуқаролик жамияти институтларининг ролини белгилаб берувчи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг асл моҳиятини очиб беради. Ўз навбатида, Конституция жамият тараққиётида қудратли бирлаштирувчи куч бўлиб, фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётда тўлиқ иштирок этиши, ўз сиёсий қарорларига таъсир ўтказиш имконини беради.

ХУЛОСА

Хуллас, мамлакат бойлигини икки баравар оширишга қаратилган узоқни

кўзлаб олиб борилаётган сиёсат натижасида иқтисодий ўсиш билан бирга мамлакатимизда миллий бирлик, барқарор тараққиёт, тинчлик-осойишталик қадриятлари асосида янги Ўзбекистонда ўзига хос анъана ва менталитетнинг асоси шаклланди. Бу қадриятлар ижтимоий мафкураинг асосини ташкил этади. Жамият буни чуқур қабул қилади ва шу билан яшайди. Асосий қадриятлар Янги Ўзбекистонни бирлаштирувчи омилга айланди. Дунёда кўп миллатли давлатлар мавжуд. Бироқ, бугунги кунда дунё сиёсий ва иқтисодий ҳаёт соҳасидаги сўнгги инқирозларнинг совуқлиги кўп миллатли мамлакатнинг фаровонлиги ва бирлигини бузмаган Ўзбекистон каби давлатни ҳодиса сифатида қабул қилмоқда.

REFERENCES

1. <http://lex.uz/docs/65108> 618-I-сон 01.05.1998. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги қонун, 5-модда.
2. <http://lex.uz/docs/65108> 618-I-сон 01.05.1998. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги қонун, 5-модда.
3. Интернет манба. <http://dkm.gov.uz/uz/manaviat-va-bagrikenglik-kelazagimiz-va-takdirimiz-vazifasi>
4. Маънавият. Асосий тушунчалар изоҳли луғати. - Тошкент: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт – матбаа ижодий уйи. 2009 йил. 68-бет.